

# **Håndbog for psykiatribrugere og pårørende**

## **Kend dine rettigheder**



# Håndbog for psykiatribrugere og pårørende

Kend dine rettigheder

*Ellen Margrethe Basse  
Knud Kristensen*



Håndbog for psykiatribrugere og pårørende  
Kend dine rettigheder  
3. reviderede udgave, 1. oplag

© 2009 DE9, SIND, PsykInfo Forlaget og forfatterne

Alle rettigheder forbeholdes.  
Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse  
eller mangfoldiggørelse af denne bog eller dele heraf  
er ikke tilladt uden forlagets skriftlige samtykke.  
Det følger af lov om ophavsret.

Omslag og sats: Knud Kristensen  
Omslagsillustration: Heiko Gutberlett  
Tryk: Grafisk Forum

Printed in Denmark 2009  
ISBN 978-87-90513-04-7

Bogen udgives af DE9 og SIND i samarbejde med PsykInfo Forlaget  
PsykInfo Forlaget, Skovagervej 2, 8240 Risskov  
Tel.: 77 89 32 30, E-mail: psykinfo@rm.dk  
[www.psykinfo.dk](http://www.psykinfo.dk)  
[www.de9.dk](http://www.de9.dk) | [www.sind.dk](http://www.sind.dk)  
Bogen har sin egen hjemmeside [www.psykiatrihaandbog.dk](http://www.psykiatrihaandbog.dk)



# INDHOLDSOVERSIGT

<b>Indholdsoversigt</b> .....	7
<b>Forord</b> .....	9
<b>Indholdsfortegnelse</b> .....	13
<b>Kapitel 1</b> .....	33
<i>Inddragelse af brugere og pårørende</i>	
<b>Kapitel 2</b> .....	85
<i>Frivillig indlæggelse, behandling og udskrivning</i>	
<b>Kapitel 3</b> .....	167
<i>Tvang på psykiatriske afdelinger</i>	
<b>Kapitel 4</b> .....	245
<i>Retspsykiatrisk behandling og/eller straf</i>	
<b>Kapitel 5</b> .....	303
<i>Sundhedsbehandling uden for psykiatriske afdelinger</i>	
<b>Kapitel 6</b> .....	341
<i>Socialpsykiatrien</i>	
<b>Kapitel 7</b> .....	445
<i>Sociale ydelser m.m.</i>	
<b>Kapitel 8</b> .....	563
<i>Råd og vejledning</i>	
<b>Frivillig rådgivning</b> .....	583
<b>Regler</b> .....	589
<b>Bøger, artikler m.v.</b> .....	619

<b>Forfatterne</b> .....	<b>629</b>
<b>Stikord</b> .....	<b>631</b>

# FORORD

*Hvorfor denne bog?* Som pårørende har vi ofte stået i den situation, at vi ikke har kunnet finde de oplysninger, som vi havde brug for, når vi skulle diskutere med behandlerne i behandlingssystemet, hjælpe brugere eller pårørende med en klagesag – eller blot havde lyst til at vide lidt mere om vores og vores syge pårørendes rettigheder.

Ikke fordi oplysningerne ikke er tilgængelige – for det er de: på Internettet, i Karnovs Lovsamling, i diverse bøger og i de mange hundrede pjecer, der stadig er det dominerende kommunikationsmiddel inden for frivilligt socialt arbejde. Men oplysningerne skal næsten altid stykkes sammen fra mange forskellige kilder. Derfor har vi lavet denne håndbog. Det har været vores målsætning, at bogen skal gøre det muligt hurtigt og let at finde de relevante oplysninger.

*Hvem kan bruge bogen?*

Bogen er skrevet til brugere og pårørende, men vil med fordel også kunne anvendes af ansatte i og uden for psykiatrien og de kommunale socialforvaltninger, ansatte og frivillige i de mange organisationer inden for psykiatriområdet samt studerende. Bogen bør findes på alle biblioteker.

*Baggrund*

Første og anden udgave er udkommet i tilsammen 6.600 eksemplarer, og er allerede blevet uundværlig for mange psykiatribrugere, pårørende og behandlere.

*Anden udgave*

Anden udgave var primært begrundet i, at strukturreformen medførte en lang række ændringer af love, myndigheder m.m.

Efter gennemførelsen af strukturreformen er der gennemført en lang række lovændringer – ikke mindst på det sociale område. En tredje udgave har derfor stået højt på ønskedlen.

*Tredje udgave*

Vi har opdateret indholdet med alle nye love, satser, beløbsgrænser m.m. Ændringer til og med juli 2009 er indarbejdet.

Vi har suppleret med erfaringer fra og viden om konkrete sager, som vi har været involveret i eller har fået kendskab til.

*Bogens opbygning*

Vi har valgt at bygge håndbogen op, så den følger behandlingssystemet.

I *kapitel 1* gives en generel indsigt i spørgsmål om brugernes og de pårørendes rettigheder med hensyn til at blive involveret i de beslutninger, der tages.

I *kapitel 2* beskrives de rettigheder, som brugere og pårørende har i forbindelse med frivillig indlæggelse, behandling og udskrivning. De særlige regler, der gælder for anvendelse af tvang på psykiatriske afdelinger, er behandlet i *kapitel 3*. De regler m.v., der gælder for dom til retspsykiatrisk behandling og andre beslutninger om en sådan behandling i det strafretlige system, er behandlet i *kapitel 4*. I *kapitel 5* beskrives rettigheder i forbindelse med sundhedsbehandling uden for psykiatriske afdelinger. I *kapitel 6* beskrives rettigheder inden for socialpsykiatrien. *Kapitel 7* handler om de økonomiske rettigheder i relation til arbejdsindtægt, kontanthjælp, sygedagpenge, pension, revalidering m.m. Endelig indeholder *kapitel 8* oplysning om myndigheder og frivillige organisationer m.v., hvor man kan hente yderligere råd og vejledning.

*Regeloversigt, litteraturliste m.m.*

Vi har forsøgt at gøre bogens tekst så let tilgængelig som muligt. Bag i bogen er der en regeloversigt og en liste over udvalgt litteratur m.m. Bag i bogen findes desuden et stikordsregister, der gerne skulle gøre det lettere at finde rundt i stoffet.

*Henvisninger til love og paragraffer*

For at gøre læsningen lettere har vi undladt at henvise til love og paragraffer i selve teksten. I stedet har vi i noterne henvist til kilder, der kan bruges, hvis man vil vide mere. Når vi omtaler bestemte love, bruger vi det navn, som loven har i daglig tale – fx serviceloven i stedet for lov om social service og psykiatriloven i stedet for lov om tvang i psykiatrien. Har man brug for at finde den fulde titel på en bestemt lov, kan oplysningerne findes bag i bogen i regeloversigten.

*Fagudtryk*

Vi har så vidt muligt begrænset brugen af juridiske fagudtryk. Vi er klar over, at mange sikkert stadig vil mene, at ikke alt det vi skriver er lige tilgængeligt, men vi har ikke fundet det muligt altid at forklare de ofte meget indviklede regler helt enkelt.

*Send os forslag til ændringer og/eller rettelser*

Vi har været omhyggelige med indsamling og bearbejdning af stoffet, men det kan ikke udelukkes, at der er fejl og udeladelser. Vi er hhv. jurist og cand.scient. pol. Den retlige regulering af psykiatriområdet er ikke vores speciale. Vi modta-

ger gerne oplysninger om fejl, forslag til forbedringer m.m. Vi foretrækker at modtage sådanne henvendelser elektronisk på info@de9.dk, men man er naturligvis også velkommen til at skrive til os på adressen c/o DE9, Skovagervej 2, 8240 Risskov.

*Støtte til udgivelsen*

Vi har i forbindelse med første udgave modtaget økonomisk støtte til udgivelsen fra: Århus Amts Psykiatri- og Handicapudvalg, Landsforeningen SIND – Århus Amtskreds, ADHD-foreningen Århus, Det Skjulte Handicap – Østjylland, Lokalafdelingen BEDRE PSYKIATRI – pårørende til sindslidende i Århus Amt, OCD-foreningen Århus Amt, PS LANDSFORENING – PÅRØRENDE TIL SPISEFORSTYRREDE, SIND's Pårørenderådgivning Århus Amt og Støtteforeningen for sindslidende i Randers-regionen. Digital XPress reproducerede omslagsillustrationen.

Til anden udgave modtog vi støtte fra Landsforeningen Autisme, Kredsforeningen Århus.

*SIND medudgiver af tredje udgave*

Salgsindtægterne fra anden udgave og et kontant tilskud fra Landsforeningen SIND, der er medudgiver af denne udgave, har gjort det muligt at fastholde prisen på 100 kr. selv om omfanget er steget med næsten 100 sider. Indtægterne fra denne udgave vil på samme måde blive anvendt, når vi skal udgive en fjerde udgave.

*Tak for hjælp*

En stor tak til Poul Johannes Basse for hjælp til korrekturlæsning og igen en stor tak til Heiko Gutberlett, fordi han har villet forsyne os med illustrationen til omslaget.

*DE9 og PsykInfo Forlaget*

Bogen udgives af DE9 – Foreninger for pårørende til psykisk syge i Midtjylland og Landsforeningen SIND i samarbejde med PsykInfo Forlaget. Både DE9, DE9s medlemsforeninger, SIND og PsykInfo Forlaget har fulgt og støttet os i hele processen med redigeringen. Også de skal have en stor tak.

*Ansvar er dog vores*

Hverken DE9, SIND eller forlaget har haft indflydelse på bogens indhold, der alene er vores ansvar.

Risskov, September 2009

*Ellen Margrethe Basse og Knud Kristensen*



# INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Indholdsoversigt</i> .....	7
<i>Forord</i> .....	9
<i>Indholdsfortegnelse</i> .....	13
<b>Kapitel 1</b> .....	33
<i>Inddragelse af brugere og pårørende</i>	
1.1 Indledning	33
1.1.1 Bogens terminologi	34
1.1.1.1 Psykiatribrugere	34
1.1.1.2 Pårørende	34
1.1.1.3 Behandlere	35
1.1.1.4 Psykisk syg, sindslidende eller handicappet?	35
1.1.2 Selvbestemmelsesret – samtykke og medvirken	36
1.1.3 Brugere – voksne, unge og børn	38
1.2 Principper om inddragelse af brugeren	39
1.2.1 Krav på vejledning og information	40
1.2.2 Samtykkekrav inden for sundhedsområdet	42
1.2.2.1 Samtykke og inddragelse	43
1.2.2.2 Inddragelse af mindreårige brugere og deres forældre	44
1.2.2.3 Begrænsninger i selvbestemmelsesretten	45
1.2.3 Samtykkekrav inden for det sociale område	47
1.2.3.1 Samtykke og inddragelse	48
1.2.3.2 Inddragelse af mindreårige brugere og deres forældre	50
1.2.3.3 Begrænsninger i selvbestemmelsesretten	50
1.2.4 Beskyttelse mod videregivelse af oplysninger	52
1.2.5 Brugerinddragelse i generelle spørgsmål	54
1.2.6 Organiserede brugere skal inddrages	55
1.2.7 Brugerinddragelsespolitik	56
1.3 Principper om inddragelse af de pårørende	57
1.3.1 Hvem er pårørende?	58
1.3.2 Ret til inddragelse	59

- 1.3.3 Brugeren ønsker de pårørende inddraget 60
- 1.3.4 Pårørende inddrages uden brugerens accept 60
  - 1.3.4.1 Sundhedsområdet 60
  - 1.3.4.2 Det sociale område 61
- 1.3.5 Er tavshedspligten til hinder for inddragelse? 62
- 1.3.6 Pårørendepolitikken 64
  - 1.3.6.1 Pårørendepolitikkens form og indhold 64
  - 1.3.6.2 Giver pårørendepolitikken krav på inddragelse? 65
  - 1.3.6.3 Klage over tilsidesættelse af pårørendepolitik 66
- 1.3.7 Organiserede pårørende 66
- 1.4 Værger og værgemål 67
  - 1.4.1 Forældre som værger 69
  - 1.4.2 Etablering af værgemål 69
  - 1.4.3 Værgemålets karakter 70
    - 1.4.3.1 Økonomisk værgemål – herunder evt. umyndiggørelse 70
    - 1.4.3.2 Personlige værgemål 71
    - 1.4.3.3 Samværgemål 72
  - 1.4.4 I hvilke tilfælde kan værgemål iværksættes? 73
    - 1.4.4.1 Personlige værgemål og økonomiske værgemål, der ikke indebærer umyndiggørelse 73
    - 1.4.4.2 Fratagelse af retlig handleevne (umyndiggørelse) 74
    - 1.4.4.3 Samværgemål 74
    - 1.4.4.4 Hvem træffer afgørelse om værgemål? 74
    - 1.4.4.5 Lægeerklæring 75
    - 1.4.4.6 Ændringer i værgemålets indhold m.v. 76
    - 1.4.4.7 Klage over værgemålsafgørelser 77
    - 1.4.4.8 Tilsyn med værger m.v. 77
  - 1.4.5 Værgens kvalifikationer 77
  - 1.4.6 Værgens vederlag 78
    - 1.4.6.1 Faste og andre professionelle værger 78
    - 1.4.6.2 Andre værger 79
    - 1.4.6.3 Udlæg 79
    - 1.4.6.4 Brugers betaling af vederlaget 79
    - 1.4.6.5 Samværgemål og værgemål for gifte 80
  - 1.4.7 Fratagelse af værgemål 80
  - 1.4.8 Særlige forsøgsværger 80
- 1.5 Repræsentanter og bisiddere 81

- 1.5.1 Er brugerens egen medvirken nødvendig? 81
- 1.5.2 Repræsentanten skal være myndig og egnet 83
- 1.5.3 Repræsentationsforholdets indhold m.v. 83
- 1.5.4 Flere bisiddere 84
- 1.6 Beskikkede advokater 84

## **Kapitel 2** .....85

### *Frivillig indlæggelse, behandling og udskrivning*

- 2.1 Principper og regler 85
  - 2.1.1 De økonomiske rammer og den politiske prioritering 87
    - 2.1.1.1 Politiske aftaler 88
    - 2.1.1.2 Regionernes "frie" rammer 89
  - 2.1.2 Ydelsernes omfang 90
  - 2.1.3 Sygehusvalg 90
    - 2.1.3.1 Frit sygehusvalg 91
    - 2.1.3.2 Indlæggelse af indsatte 94
    - 2.1.3.3 Udvidet frit sygehusvalg for børn og unge brugere 94
    - 2.1.3.4 Udvidet frit sygehusvalg for voksne brugere 96
  - 2.1.4 Krav på oplysninger om begrænset ventetid 98
  - 2.1.5 Befordringsgodtgørelse 100
  - 2.1.6 Ambulant behandling, skadestue m.m. 100
- 2.2 Minimum for indsatsen – modtagepligt 100
  - 2.2.1 Psykiatrilovens fare- og behovsindikation 101
  - 2.2.2 Fareindikation 101
  - 2.2.3 Behandlingsindikation 102
  - 2.2.4 God lægeskik 102
- 2.3 Indlæggelse 102
  - 2.3.1 Informeret samtykke 103
  - 2.3.2 Indlæggelse af mindreårige 103
  - 2.3.3 Vejledningspligt 104
  - 2.3.4 Kontaktpersoner 105
  - 2.3.5 Husorden 105
- 2.4 Behandlingen 106
  - 2.4.1 Behandlingsformer 106
    - 2.4.1.1 Biologisk behandling 107
    - 2.4.1.2 Psykoterapeutisk behandling 108
    - 2.4.1.3 Socialpsykiatrisk behandling 110

- 2.4.2 Behandlingsplan 110
- 2.4.3 Personalkategorier og deres kompetenceområder 112
  - 2.4.3.1 Overlæger/læger 114
  - 2.4.3.2 Psykologer 115
  - 2.4.3.3 Sygeplejersker 117
  - 2.4.3.4 Social- og sundhedsassistenter 118
  - 2.4.3.5 Plejere 119
  - 2.4.3.6 Fysioterapeuter 119
  - 2.4.3.7 Ergoterapeuter 120
  - 2.4.3.8 Pædagoger 121
  - 2.4.3.9 Diætister 121
  - 2.4.3.10 Socialrådgivere 121
  - 2.4.3.11 Præster 122
- 2.4.4 Generelle standarder for behandlingens kvalitet 122
  - 2.4.4.1 God lægeskik og andre faglige standarder 123
  - 2.4.4.2 God psykiatrisk sygehusstandard 124
  - 2.4.4.3 Kvalitetsmål og indikatorer 125
  - 2.4.4.4 Referenceprogrammer – formål m.v. 127
  - 2.4.4.5 Generelle standarder for de fysiske rammer – inde og ude 129
- 2.5 Udskrivning 130
  - 2.5.1 Udskrivning mod brugerens ønske 131
  - 2.5.2 Udskrivning efter brugerens begæring 132
    - 2.5.2.1 Hvornår foreligger der en begæring om udskrivning? 132
    - 2.5.2.2 Begæring fra mindreårige 133
  - 2.5.3 Forberedelse af udskrivning 133
    - 2.5.3.1 Genoptræningsplan 134
    - 2.5.3.2 Udskrivningsaftale 135
    - 2.5.3.3 Koordinationsplan 137
    - 2.5.3.4 Underretning af de pårørende 138
- 2.6 Håndtering af informationer 139
  - 2.6.1 Brugerens ret til information 139
  - 2.6.2 Sygehusjournalen 140
  - 2.6.3 Aktindsigt i sygehusjournaler 142
    - 2.6.3.1 Brugerens aktindsigt 142
    - 2.6.3.2 Forældrenes aktindsigt 145
    - 2.6.3.3 Værgers og repræsentanters aktindsigt 147

- 2.6.4 Medicinprofilen 147
- 2.6.5 Tavshedspligt og videregivelse af oplysninger 147
  - 2.6.5.1 Samtykke til videregivelse 148
  - 2.6.5.2 Videregivelse uden samtykke 148
  - 2.6.5.3 Videregivelse vedrørende afdøde 151
  - 2.6.5.4 Elektroniske helbredsoplysninger 151
  - 2.6.5.5 Vidneudelukkelse 152
- 2.7 Erstatnings- og forsikringsordninger 152
  - 2.7.1 Patientforsikringsordningen 153
  - 2.7.2 Erstatning for lægemiddelskader 156
  - 2.7.3 De almindelige erstatningsregler 159
- 2.8 Klage over behandling m.v. 160
  - 2.8.1 Hvem kan klage? 160
  - 2.8.2 Klage til sygehusvæsenet 161
  - 2.8.3 Klage til det almindelige tilsyn 161
  - 2.8.4 Klage over den faglige behandling 161
  - 2.8.5 Klager til Sundhedsstyrelsen 164
  - 2.8.6 Patientskadeankenævnet 165
  - 2.8.7 Domstolsprøvelse 165

### **Kapitel 3 .....167**

#### *Tvang på psykiatriske afdelinger*

- 3.1 Principper og begrænsninger 167
  - 3.1.1 De omfattede afdelinger og deres personale 168
    - 3.1.1.1 Psykiatriske afdelinger 168
    - 3.1.1.2 Lukkede afdelinger 169
    - 3.1.1.3 Integrerede afsnit 169
    - 3.1.1.4 Overlæger 169
    - 3.1.1.5 Sundhedspersoner 170
  - 3.1.2 Tvangsdefinition og samtykkekrav 170
    - 3.1.2.1 Informeret samtykke 170
    - 3.1.2.2 Mindreåriges og deres forældres samtykke 171
  - 3.1.3 Det mindste middels princip m.v. 173
  - 3.1.4 Begrundelser for tvangsanvendelse 174
  - 3.1.5 Hvor ofte anvendes tvang? 175
- 3.2 Patientrettigheder 176
  - 3.2.1 Overlægens ansvar og pligt til efterprøvelse 176
  - 3.2.2 Vejledning 177

- 3.2.3 Behandlingsplan – en del af sygehusjournalen 178
- 3.2.4 Beskikkelse af patientrådgiver 179
  - 3.2.4.1 Opgaver og forpligtelser 180
  - 3.2.4.2 Kvalifikationer og forudsætninger 181
  - 3.2.4.3 Hvornår skal der beskikkes en patientrådgiver? 181
  - 3.2.4.4 Kan patientrådgivere skiftes ud? 183
  - 3.2.4.5 Beskikkelsens ophør 184
  - 3.2.4.6 Vederlag til patientrådgivere 184
- 3.3 Tvangsindlæggelse 185
  - 3.3.1 Pligt til at tilkalde læge 185
  - 3.3.2 Grundbetingelsen – sygdomskriteriet 186
  - 3.3.3 Behandlings- og farlighedsindikatorer 187
  - 3.3.4 Lægeerklæring som grundlag for indlæggelse 188
    - 3.3.4.1 Habilitetskrav 188
    - 3.3.4.2 Lægevurdering og -erklæring 189
    - 3.3.4.3 Lægens varetagelse af brugerens interesser 189
  - 3.3.5 Politiets beslutning og bistand ved indlæggelsen 190
    - 3.3.5.1 Pligt til efterprøvelse og kontakt til afdelingen 190
    - 3.3.5.2 Inddragelse af pårørende 191
    - 3.3.5.3 Gennemførelse af tvangsindlæggelse 191
  - 3.3.6 Modtagepligt og tidsfrister 192
  - 3.3.7 Overlægens modtagelse og vurdering 193
  - 3.3.8 Lægeansvaret for tvangsindlæggelsen 193
  - 3.3.9 Ophør af tvangsindlæggelse 194
    - 3.3.9.1 Initiativet 194
    - 3.3.9.2 Behandlingsfrist – observationsfrist 194
    - 3.3.9.3 Konsekvensen af tvangsindlæggelsens ophør 195
- 3.4 Tvangstilbageholdelse og -tilbageførelse 195
  - 3.4.1 Tvangstilbageholdelse 195
    - 3.4.1.1 Udskrivningsbegæring og registrering af den 196
    - 3.4.1.2 Underretnings- og vejledningspligt 197
  - 3.4.2 Overførelse til lukket afdeling 197
  - 3.4.3 Tilbageførelse til psykiatrisk afdeling 198
- 3.5 Tvang som led i behandling 198
  - 3.5.1 Tvangsmedicinering 199
  - 3.5.2 Tvangsernæring 201
  - 3.5.3 ECT som led i tvangsbehandling 201
  - 3.5.4 Tvangsbehandling af legemlig lidelse 202

- 3.5.5 Tvangsfiksering 203
  - 3.5.5.1 Nødvendighedsvurdering 204
  - 3.5.5.2 Hvem træffer beslutning? 205
  - 3.5.5.3 Fornyet lægelig vurdering 206
  - 3.5.5.4 Tilstedeværelse af fast vagt 207
- 3.5.6 Anvendelse af fysisk magt 207
- 3.6 Beskyttelsesforanstaltninger 208
  - 3.6.1 Beskyttelsesfiksering 209
    - 3.6.1.1 Hvad er beskyttelsesfiksering? 209
    - 3.6.1.2 Hvem træffer beslutning? 210
  - 3.6.2 Personlige alarm- og pejlesystemer samt særlige dørlåse 211
  - 3.6.3 Personlig skærmning 212
  - 3.6.4 Aflåsning af døre i afdelingen 213
  - 3.6.5 Sikringsafdelingen – aflåsning af patientdøre 214
- 3.7 Opretholdelse af lovlige og forsvarlige forhold 216
  - 3.7.1 Personlig hygiejne under anvendelse af tvang 217
  - 3.7.2 Undersøgelse af post, ejendele og kropsvisitation m.v. 218
  - 3.7.3 Beslaglæggelse af genstande, rusmidler og medikamenter 220
- 3.8 Tvangsprotokoller 221
- 3.9 Eftersamtaler 222
- 3.10 Udskrivning 223
  - 3.10.1 Forslaget om ambulat tvang 224
  - 3.10.2 Forslaget om prøveudskrivning 224
- 3.11 Anbringelse på Sikringsafdelingen 225
  - 3.11.1 Beslutningsgrundlag og initiativ 225
  - 3.11.2 Modtagelse, sikkerhed og behandling 226
  - 3.11.3 Udgang m.v. 227
  - 3.11.4 Ophævelse 228
- 3.12 Klager over tvang i psykiatrien 229
  - 3.12.1 De psykiatriske patientklagenævn som klageinstans 229
    - 3.12.1.1 Kompetence 230
    - 3.12.1.2 Klagens forelæggelse m.v. 230
    - 3.12.1.3 Medfører klage at tvangen udsættes? 231
    - 3.12.1.4 Mødets afholdelse og klagebehandlingen 232
    - 3.12.1.5 Sagsbehandlingsfrist 233
    - 3.12.1.6 Nævnenes afgørelser 234
    - 3.12.1.7 Klageadgang og klagevejledning 235
    - 3.12.1.8 Årsberetning 235

- 3.12.2 Klage til Sundhedsvæsenets Patientklagenævn 236
- 3.13 Domstolenes prøvelse af lovligheden 237
- 3.14 Folketingets kontrol med foranstaltninger 239
  - 3.14.1 Folketingets Ombudsmand 240
  - 3.14.2 Folketingets § 71-tilsyn 241

**Kapitel 4 . . . . .245**

*Retspsykiatrisk behandling og/eller straf*

- 4.1 Prioritering og koordinering af indsats 245
  - 4.1.1 Retspsykiatriske brugere 246
  - 4.1.2 Behandlingsplaner 247
  - 4.1.3 Udskrivningsaftaler og koordinationsplaner 248
  - 4.1.4 Ungdomskontrakt m.v. 249
  - 4.1.5 Handleplaner i Kriminalforsorgen 249
  - 4.1.6 Sociale handlingsplaner og rehabilitering m.v. 251
  - 4.1.7 SSP- og PSP-samarbejde 252
  - 4.1.8 Undersøgelse af særligt farlige brugeres forløb 253
- 4.2 Særforanstaltninger 254
  - 4.2.1 Særforanstaltninger over for børn og unge under 15 år 255
  - 4.2.2 Særforanstaltninger over for 15-17 årige 255
    - 4.2.2.1 De unges situation og forholdets grovhed 256
    - 4.2.2.2 Generelle regler for anbringelse 256
    - 4.2.2.3 Sociale – herunder sikrede – institutioner 257
  - 4.2.3 Særforanstaltninger over for voksne brugere 257
  - 4.2.4 Særligt om varetægtssurrogat 258
  - 4.2.5 Aktindsigt og partshøring 260
- 4.3 Anvendelse af psykiatriske afdelinger 261
  - 4.3.5.1 Risikovurdering forud for placering 262
  - 4.3.5.2 De almindelige psykiatriske afdelinger 262
  - 4.3.5.3 Retspsykiatriske specialafdelinger 263
  - 4.3.5.4 Sikringsafdelingen for de farligste 263
- 4.4 Anbringelse under Kriminalforsorgen 265
  - 4.4.1 Generelt om anbringelse på forsorgens institutioner 265
    - 4.4.1.1 Vilkår for ophold på institution 265
    - 4.4.1.2 Anvendelse af tvang 266
    - 4.4.1.3 Sikringsmidler over for indsatte 267
    - 4.4.1.4 Sikringsceller og tvangsfiksering 268
  - 4.4.2 Anstalten ved Herstedvester – et lukket fængsel 268

- 4.5 Straf og/eller behandling 270
  - 4.5.1 Straffrihed på grund af subjektive forhold 270
    - 4.5.1.1 Brugeren under 15 år 270
    - 4.5.1.2 Voksne sindssyge og utilregnelige brugere 270
  - 4.5.2 Mentalundersøgelse/-observation 272
    - 4.5.2.1 Mentalobservation – hvad er det? 272
    - 4.5.2.2 Beslutning om gennemførelse 273
    - 4.5.2.3 Ambulant eller under indlæggelse 274
    - 4.5.2.4 Forelæggelse for Retslægerådet 274
- 4.6 Dom til en særforanstaltning 275
  - 4.6.1 Forvaring 278
  - 4.6.2 Anbringelse på Sikringen 279
  - 4.6.3 Anbringelse på psykiatrisk afdeling 280
  - 4.6.4 Anbringelse til behandling på psykiatrisk afdeling 281
  - 4.6.5 Dom til ambulant psykiatrisk behandling 283
  - 4.6.6 Anbringelse i en sikret institution for unge 285
  - 4.6.7 Optagelse i botilbud 286
  - 4.6.8 Undergivelse af socialpsykiatrisk tilsyn 287
  - 4.6.9 Afsoningens påbegyndelse 287
  - 4.6.10 Beregning og forlængelse af længstetiden 288
- 4.7 Overførsel til særforanstaltning 289
  - 4.7.1 Ændring af strafudståelsen – hvornår? 290
  - 4.7.2 Stillingtagen til anmodning om ændring 291
- 4.8 Bistandsværge 291
  - 4.8.1 Værgens opgaver og krav på information 293
  - 4.8.2 Hvem kan beskikkes som værge? 294
  - 4.8.3 Vederlag til bistandsværger 295
  - 4.8.4 Ophør af værgebeskikkelse 296
  - 4.8.5 Frakendelse af bistandsværgefunktionen 297
- 4.9 Forsvarsbeskikkelse 297
- 4.10 Klager 298
  - 4.10.1 Direktoratet for Kriminalforsorgen 298
  - 4.10.2 Folketingets Ombudsmand 299
  - 4.10.3 Domstolene 300
    - 4.10.3.1 Særregler for prøvelse af administrativ frihedsberøvelse 300
    - 4.10.3.2 Særregler for disciplinære foranstaltninger 300
    - 4.10.3.3 Hvad vurderes? 301

4.10.3.4 Salær og godtgørelse 301

**Kapitel 5** .....303

*Sundhedsbehandling uden for psykiatriske afdelinger*

- 5.1 Indledning 303
- 5.2 Behandlingen 304
  - 5.2.1 Behandlingsformer 305
  - 5.2.2 Behandlerne 306
  - 5.2.3 Behandlingssteder 308
- 5.3 Generelle rettigheder 308
  - 5.3.1 Medinddragelse 308
  - 5.3.2 Journaler og aktindsigt 309
  - 5.3.3 Tavshedspligt og videregivelse af oplysninger 310
  - 5.3.4 Generelle standarder for behandlingens kvalitet 311
    - 5.3.4.1 God lægeskik og andre faglige standarder 311
    - 5.3.4.2 God psykiatrisk sygehusstandard 311
    - 5.3.4.3 Kvalitetsmål, referenceprogrammer og indikatorer 312
- 5.4 Distriktpsychiatrien 312
  - 5.4.1 Indledning 313
  - 5.4.2 Behandling og målgruppe 314
  - 5.4.3 Rehabilitering som målsætning 315
  - 5.4.4 Teori og praksis 316
  - 5.4.5 Ansvarlige myndigheder 317
  - 5.4.6 Behandlerne 317
  - 5.4.7 Henvendelser til distriktpsychiatrien 318
  - 5.4.8 Ikke-obligatorisk behandlingsplan 319
  - 5.4.9 Socialpsykiatrisk konference 320
  - 5.4.10 Afslutningsfasen 321
- 5.5 Hjemmebehandling, opsøgende psykoseteams m.m. 322
- 5.6 Behandling for misbrug 323
  - 5.6.1 Behandling for stofmisbrug 323
  - 5.6.2 Behandling for alkoholmisbrug 324
- 5.7 Praktiserende læger og speciallæger 324
  - 5.7.1 Behandling og forpligtelser 325
  - 5.7.2 Ansvarlig myndighed 326
  - 5.7.3 Informeret samtykke 326
  - 5.7.4 Alment praktiserende læger 327

5.7.5	Privat praktiserende speciallæger i psykiatri	328
5.8	Psykologer	329
5.8.1	Behandling og målgruppe	330
5.8.2	Ansvarlige myndigheder	331
5.8.3	Henvisning til og betaling for psykologhjælp	331
5.9	Omsorgs- og specialtandpleje	333
5.9.1	Behandling i omsorgs- hhv. specialtandpleje	333
5.9.2	Målgruppen	334
5.9.3	Egenbetaling	335
5.10	Privatpraktiserende terapeuter	335
5.10.1	Fysioterapeuter og ergoterapeuter	335
5.10.2	Andre terapeuter – herunder psykoterapeuter	336
5.11	Markedsføring	337
5.12	Klage og erstatning	337
5.12.1	Klager over sundhedspersoner	338
5.12.2	Klager over psykologer	339
5.12.3	Klage over uautoriserede behandlere	339

## **Kapitel 6** ..... **341**

### *Socialpsykiatrien*

6.1	Socialpsykiatrisk behandling	341
6.2	Socialpsykiatriens opgaver	343
6.3	Det kommunale ansvar	346
6.3.1	Det kommunale serviceniveau	348
6.3.2	Aftale med regionen om løsning af opgaver	348
6.3.3	Regional udviklingsplan, tilsyn m.v.	349
6.3.4	Inddragelse af og information til brugerne	350
6.3.5	Hvem træffer afgørelser og ydelser?	351
6.3.6	Medarbejderne i socialpsykiatrien	352
6.4	De socialpsykiatriske tilbud	353
6.4.1	Støtte- og kontaktpersonordningen	355
6.4.1.1	Frivillige støtte- og kontaktpersoner	356
6.4.2	Andre akut- og opsøgende tilbud	357
6.4.3	Personlig hjælp, omsorg og pleje m.v.	358
6.4.3.1	Fleksibel hjemmehjælp	359
6.4.3.2	Eget valg af hjælper	359
6.4.3.3	Kontant tilskud	360
6.4.3.4	Borgerstyret personlig assistance (BPA)	361

- 6.4.3.5 Ledsagelse 361
- 6.4.3.6 Aflastning af pårørende 363
- 6.4.3.7 Pasning af nærtstående med handicap og sygdom 363
- 6.4.4 Støtte til styrkelse af funktionsevne 364
  - 6.4.4.1 Hjælpens formål og karakter 364
  - 6.4.4.2 Kvalitetsstandarder 365
- 6.4.5 Botilbud 366
  - 6.4.5.1 Egen bolig i lejlighed m.v. 366
  - 6.4.5.2 Bofællesskaber 367
  - 6.4.5.3 Boformer – midlertidigt ophold 368
  - 6.4.5.4 Boformer – længerevarende ophold 371
- 6.4.6 Beskæftigelse 375
  - 6.4.6.1 Beskyttet beskæftigelse 375
  - 6.4.6.2 Særligt tilrettelagte beskæftigelsesforløb 376
  - 6.4.6.3 Beskæftigelse – arbejde 377
  - 6.4.6.4 Aktivering 378
- 6.4.7 Undervisning, uddannelse, virksomhedspraktik m.v. 379
  - 6.4.7.1 Særlige undervisningstilbud – herunder MB-uddannelsen 379
  - 6.4.7.2 Kompenserende specialundervisning 380
  - 6.4.7.3 Folkeoplysning for psykiatribrugere 381
  - 6.4.7.4 Ungsomsuddannelse for unge med særlige behov 381
  - 6.4.7.5 Vejledning og opkvalificering m.v. 383
  - 6.4.7.6 Revalidering 384
  - 6.4.7.7 Anden uddannelse 384
- 6.4.8 Fritids- og samværstilbud 385
- 6.4.9 Særlig støtte til børn og unge 385
  - 6.4.9.1 Generel indsats 386
  - 6.4.9.2 Underretningspligt 386
  - 6.4.9.3 Konkrete foranstaltninger 388
- 6.5 Handleplaner 391
  - 6.5.1 Specielt i forhold til voksne 392
  - 6.5.2 Specielt i forhold til børn og unge 393
  - 6.5.3 Hvordan opleves det i praksis? 394
- 6.6 Sagsbehandling 394
  - 6.6.1 Myndighedens ansvar 395

- 6.6.2 VISO 396
- 6.6.3 Helhedsvurdering i sager om børn og unge 397
- 6.6.4 Helhedsvurdering af sager om voksne 397
- 6.6.5 Inddragelse af brugeren 398
- 6.6.6 Inddragelse af pårørende m.fl. 400
- 6.6.7 Aktindsigt – indsigt i dokumenter og notater m.v. 401
- 6.6.8 Oplysninger med eller uden samtykke? 402
- 6.6.9 Udlevering af oplysninger efter samtykke 402
  - 6.6.9.1 Samtykke ikke afgørende 403
  - 6.6.9.2 Udveksling af helbredsoplysninger 405
  - 6.6.9.3 SSP- og PSP-samarbejdet 405
  - 6.6.9.4 Samkøring af oplysninger 405
- 6.6.10 Tavshedspligt – fortrolige oplysninger 405
  - 6.6.10.1 Hvem er omfattet af tavshedspligten? 406
  - 6.6.10.2 Berettiget eller uberettiget videregivelse? 406
- 6.7 Magtanvendelse i socialpsykiatrien 407
  - 6.7.1 Magtanvendelse over for børn og unge 408
    - 6.7.1.1 Fiksering – altid forbudt 409
    - 6.7.1.2 Anbringelse på ikke sikret afdeling 409
    - 6.7.1.3 Anbringelse på sikret afdeling 410
    - 6.7.1.4 Særligt sikrede afdelinger i sikrede døgninstitutioner 415
    - 6.7.1.5 Registrering og indberetning 415
  - 6.7.2 Magtanvendelse over for voksne 416
    - 6.7.2.1 Alarmsystemer 417
    - 6.7.2.2 Fastholdelse m.v. 418
    - 6.7.2.3 Tilbageholdelse i boligen 419
    - 6.7.2.4 Anvendelse af beskyttelsesmidler 420
    - 6.7.2.5 Optagelse i særlige botilbud uden samtykke 421
  - 6.7.3 Sagsbehandlingsinitiativ m.v. 422
    - 6.7.3.1 Den konkrete afvejning 422
    - 6.7.3.2 Samtykkekravet 423
    - 6.7.3.3 Det sociale nævns godkendelse 424
    - 6.7.3.4 Afgørelse om flytning 425
    - 6.7.3.5 Beskikkelse af advokat 426
    - 6.7.3.6 Registrering og indberetning 426
- 6.8 Myndighedernes egenkontrol – tilsynsforpligtelse 427
- 6.9 Klagesystemet 430

- 6.9.1 Klageorganer og indstillende organer 430
  - 6.9.1.1 De kommunale klageråd 431
  - 6.9.1.2 De sociale nævn 431
  - 6.9.1.3 Ankestyrelsen 432
- 6.9.2 Hvem kan klage? 433
- 6.9.3 Hvor hurtigt skal der klages? 434
- 6.9.4 Til hvem skal klagen indleveres og hvordan? 435
- 6.9.5 Hvad kan der klages over? 436
- 6.9.6 Kan pligten til at respektere afgørelsen udsættes? 437
- 6.9.7 Klageinstansens reaktionsmuligheder 439
- 6.10 Det almindelige tilsyn 440
- 6.11 Forelæggelse for ombudsmanden 440
  - 6.11.1 Hvem kan klage – og hvor hurtigt skal der klages? 441
  - 6.11.2 Eget initiativ 441
  - 6.11.3 Kan udtale kritik m.v. 442
- 6.12 Forelæggelse for domstolene 442
  - 6.12.1 Vurderingen 443

**Kapitel 7 .....445**

*Sociale ydelser m.m.*

- 7.1 Indledning 445
  - 7.1.1 Sagsbehandlingskrav 445
  - 7.1.2 Sagsbehandlingstid 446
  - 7.1.3 Rådgivning, inddragelse m.v. 446
    - 7.1.3.1 Inddragelse af brugeren 447
    - 7.1.3.2 Samtykkekrav, helbredsoplysninger m.v. 447
    - 7.1.3.3 Oplysningspligt for brugeren 448
- 7.2 Indtægtsmuligheder 448
  - 7.2.1 SU-stipendium og -lån 449
    - 7.2.1.1 Tillægsstipendium 449
    - 7.2.1.2 Indtjeningsloft for opnåelse af tillæg 450
    - 7.2.1.3 Ansøgning om tillæg samt sagsbehandling 450
    - 7.2.1.4 Udbetaling 451
  - 7.2.2 Statens Voksenuddannelsesstøtte (SVU) 451
    - 7.2.2.1 Uddannelser på folkeskoleniveau og gymnasiale uddannelser 452
    - 7.2.2.2 Videregående uddannelser, der giver ret til SVU 453

- 7.2.3 Godtgørelse ved voksen- og efteruddannelse (VEU) 455
- 7.2.4 Arbejdsløshedsdagpenge 457
  - 7.2.4.1 Medlemsbetingelser 458
  - 7.2.4.2 Arbejdsløshedsforsikrede og fleksjob 459
  - 7.2.4.3 Arbejdsløshedsforsikrede og dagpengeret 459
  - 7.2.4.4 Varighed af dagpengeperioden og ophør af dagpengeretten 460
  - 7.2.4.5 Dagpengetakster og aktiveringsydelse 460
  - 7.2.4.6 Selvvalgt uddannelse 461
  - 7.2.4.7 Særlige regler for unge under 25 år 461
  - 7.2.4.8 Ret til ferie og feriedagpenge 462
  - 7.2.4.9 Dagpengebidrag fra arbejdsgivere 463
  - 7.2.4.10 Dagpengeretten fortabes ved selvforskyldt ledighed 463
  - 7.2.4.11 Støtte og hjælp i særlige tilfælde 464
- 7.2.5 Sygedagpenge 464
  - 7.2.5.1 Beskæftigelseskravet 466
  - 7.2.5.2 Aftaler om refusion i særlige tilfælde 467
  - 7.2.5.3 Opfølgning og fastholdelsesplan 468
  - 7.2.5.4 Visitation og kommunal opfølgning 469
  - 7.2.5.5 Positiv medvirken fra den dagpengeberettigede 471
  - 7.2.5.6 Dagpengeperiodens varighed 471
  - 7.2.5.7 Særligt om revalideringsbegrebet 473
  - 7.2.5.8 Fleksjob/ledighedsydelse 474
  - 7.2.5.9 Rejsning af pensionssag 474
  - 7.2.5.10 Dagpengebeløbet – beregningsgrundlaget 475
  - 7.2.5.11 Ferie og feriegodtgørelse 475
  - 7.2.5.12 Støtte og hjælp i særlige tilfælde 475
- 7.2.6 Kontanthjælp og starthjælp 476
  - 7.2.6.1 Betingelser for opnåelse af ret til hjælp 476
  - 7.2.6.2 Takster – beregningsgrundlaget for ydelserne 478
  - 7.2.6.3 Længsteperioder og nedsættelse af ydelsen 480
  - 7.2.6.4 Behovsbestemt tillæg som supplement til nedsat ydelse 481
  - 7.2.6.5 Hjælp i særlige tilfælde 481
  - 7.2.6.6 Nedsættelse af ydelsen og særlige regler for visse persongrupper 482
  - 7.2.6.7 Hjælpens ophør 484

- 7.2.6.8 Administration af midler 484
- 7.2.7 Aktivering 485
  - 7.2.7.1 Inddragelse af brugeren 486
  - 7.2.7.2 Ret og pligt til tilbud til forsikrede ledige 486
  - 7.2.7.3 Ret og pligt til tilbud for kontant- og starthjælpsmodtagere 488
  - 7.2.7.4 Jobplan som led i aktivering 489
  - 7.2.7.5 Aktivering i form af vejledning og opkvalificering 491
  - 7.2.7.6 Tilbud om opkvalificering som led i ansættelse 492
  - 7.2.7.7 Virksomhedspraktik 493
  - 7.2.7.8 Ansættelse med løntilskud 495
  - 7.2.7.9 Tillægsydelse – bl.a. befordringsgodtgørelse og mentorer 500
- 7.2.8 Forrevalidering 502
- 7.2.9 Revalidering 502
  - 7.2.9.1 Jobplan som led i revalidering 503
  - 7.2.9.2 Revalideringsperioden 503
  - 7.2.9.3 Revalideringsydelsen 504
- 7.2.10 Kompensation til handicappede i erhverv 506
  - 7.2.10.1 Fortrinsadgang til ledige stillinger i det offentlige 506
  - 7.2.10.2 Personlig assistance i erhverv 507
  - 7.2.10.3 Personlig assistance under efter- og videreuddannelse 508
  - 7.2.10.4 Løntilskud ved ansættelse af nyuddannede 509
- 7.2.11 Fleksjob 509
  - 7.2.11.1 Helhedsvurdering og kommunens ansvar og initiativ 509
  - 7.2.11.2 Jobvilkår 510
  - 7.2.11.3 Ledighedsydelse 512
  - 7.2.11.4 Særligt om selvstændige erhvervsdrivende 514
  - 7.2.11.5 Fleksydelsesordningen 514
  - 7.2.11.6 Særligt om fleksydelse til selvstændige erhvervsdrivende 518
- 7.2.12 Førtidspension tilkendt efter de gamle regler 519
  - 7.2.12.1 Almindelige betingelser 519
  - 7.2.12.2 Førtidspension 520

- 7.2.12.3 Særlige tillæg 521
- 7.2.12.4 Invaliditetsydelse 523
- 7.2.12.5 Beregning og udbetaling 523
- 7.2.12.6 Beløb 524
- 7.2.12.7 Supplerende Arbejdsmarkedspension 525
- 7.2.13 Før tidspension tilkendt efter de nye regler 525
  - 7.2.13.1 Sagsbehandling – evt. begrænset til før tidspensionsspørgsmålet 527
  - 7.2.13.2 Ydelsens størrelse 528
- 7.2.14 Supplerende Arbejdsmarkedspension for Før tidspensionister (SAP) 530
- 7.2.15 Før tidspension med løntilskud (skånejob) 531
- 7.2.16 Arbejde i beskyttet beskæftigelse 532
- 7.2.17 Lommepenge 532
- 7.2.18 Boligsstøtte efter lov om individuel boligstøtte 532
  - 7.2.18.1 Boligyldelse 533
  - 7.2.18.2 Boligsikring 537
  - 7.2.18.3 Boligstøtte til betaling i kollektive bofællesskaber 539
  - 7.2.18.4 Tilskud eller lån 541
  - 7.2.18.5 Støtte til betaling af beboerindskud m.m. 542
- 7.2.19 Særlig støtte og hjælp i særlige tilfælde efter aktivloven 542
  - 7.2.19.1 Særlig støtte til boligudgifter 542
  - 7.2.19.2 Hjælp til enkeltudgifter i særlige tilfælde 544
- 7.2.20 Kontant tilskud til nødvendig hjælp efter serviceloven 546
- 7.2.21 Tidsbegrænset ansættelse af pårørende 546
- 7.2.22 Tilbud om ledsagelse efter serviceloven 547
- 7.2.23 Ledsagerkort til transport med DSB 547
- 7.2.24 Nødvendige merudgifter – dækning efter serviceloven 547
- 7.2.25 Hjælpe midler m.v. 549
- 7.2.26 Medicinhjælp 550
  - 7.2.26.1 Kronikertilskud 551
- 7.3 Brugerens egenbetaling for visse ydelser 552
  - 7.3.1 Betaling for ophold i boformer 553
- 7.4 Tilbagebetaling af uretmæssige ydelser 553
- 7.5 Klagesystemet 554
  - 7.5.1 Klage over sociale afgørelser 554
  - 7.5.2 Afgørelser der træffes af jobcentret 555

- 7.5.3 Klager over afgørelser om støtte til uddannelse 555
- 7.6 Forelæggelse for Folketingets Ombudsmand 556
- 7.7 Forelæggelse for domstolene 556
- 7.8 Skattepligt 558
- 7.9 Eftergivelse af gæld til det offentlige 558
- 7.10 Gældssanering 559

**Kapitel 8 .....563**

*Råd og vejledning*

- 8.1 Forudsætninger for inddragelse m.v. 563
  - 8.1.1 Rådgivning som led i en konkret behandling 563
  - 8.1.2 Rådgivning vedrørende klage- og erstatningsspørgsmål 564
  - 8.1.3 Hvad skal man tænke på før man klager? 564
- 8.2 Offentlige myndigheders råd og vejledning 565
  - 8.2.1 De sociale myndigheder 565
    - 8.2.1.1 Rådgivning til grupper med særlige behov 566
    - 8.2.1.2 Familieorienteret rådgivning 567
    - 8.2.1.3 Rådgivning af familier med psykisk syge børn og unge 568
    - 8.2.1.4 VISO 568
    - 8.2.1.5 Rådgivning af pårørende i øvrigt 569
    - 8.2.1.6 En skærpet vejledningspligt 569
    - 8.2.1.7 Anonymitet og åbenhed ved rådgivning 573
  - 8.2.2 Sundhedssektoren 574
    - 8.2.2.1 Patientkontorer 574
    - 8.2.2.2 Praktiserende læger 575
    - 8.2.2.3 Psykologhjælp 576
  - 8.2.3 Informations- og videncentre m.m. 576
- 8.3 Frivillige sociale organisationer m.v. 576
  - 8.3.1 Rådgivningsformer 578
- 8.4 Retshjælp 578
  - 8.4.1 Fri proces 578
  - 8.4.2 Offentlig retshjælp – advokatvagten 579
  - 8.4.3 Retshjælpsinstitutioner 581

<i>Frivillig rådgivning</i> .....	583
<i>Regler</i> .....	589
<i>Bøger, artikler m.v.</i> .....	619
<i>Forfatterne</i> .....	629
<i>Stikord</i> .....	631

